

Literatūros nuošalės vardai: provokuojančio populiarumo vilkduobės

I n d r ė Ž A K E V I Č I E N Ė
Vytauto Didžiojo universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *receptijos teorija, skaitytojo atsako metodas, išryškini-
mas, literatūros perskaitymo būdai.*

Šiame straipsnyje svarstoma problema labai sena ir vargu ar vienodai išgvilde-
nama, nors objektas labai paprastas – daugelio skaitoma, bet šykščiai vertinama
literatūrinė kūryba ir neblogai žinomi, tačiau santūriai minimi vardai, liekantis
literatūros istorijos paraštėse. Čia dėstomus svarstymus išprovokavo dvi skirtingų
kartų, bet panašių kūrybinių užmojų rašytojos – Lazdynų Pelėda ir Birutė Mac-
konytė, pasukusios populiarių literatūros žanrų keliu. Tikriausiai ne tik lietuvių
kultūroje veriasi paradoksali situacija: tapdamas populiarius dažnai pasirašai nuosp-
rendį likti vadinamosios akademinės kritikos regėjimo lauko užribyje. Kodėl taip
nutinka? Ar literatūrologinius tyrinėjimus pasirinkę humanitarai skiriasi savo psi-
chikos savybėmis nuo kitų savosios visuomenės narių, ir jų lūkesčiai kitokie, o
emocinės būsenos kokybiškesnės ir sunkiau pasiduoda teksto provokacijoms?
Kodėl taip sudėtinga pamatyti ir akcentuoti teksto teigiamybes tų autorių, kurie
mielai skaitomi daugelio?

Vakarų literatūrologai dar praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje atsi-
gręžė į skaitytoją ir, nutarę jį inkorporuoti į teksto-prasmės-išmintingo suvokėjo
triadą, suformulavo vadinamąją „skaitytojo reakcijos“ ar „skaitytojo atsako“ kri-
tiką, vildamiesi „pasidalyti savuoju kritiko pranašumu ar išmanymu su menkliau
mokytais skaitytojais ir bendradarbiauti su psichologais, lingvistais, filosofais ir
kitais panašia protine veikla užsiimančiais tyrėjais“ (T o m p k i n s 1980, 223).
Jų teigimu, tekstas tiesiog neegzistuoja, kol nėra perskaitomas, jis lieka nebylus
ir beprasmis, nors ir parašytas, taip kaip tyliai lūžtantis medis, šalia nepasitaikius
ausies, galinčios sugauti pasklidusias garso bangas. Teksto prasmę gali išaiškinti
skaitytojas, vadinasi, būtent skaitytojas tekstą ir sukuria.

Savaime suprantama, literatūros vertintojas ir tyrinėtojas taip pat naudojami vi-
somis skaitytojo privilegijomis kurdamas skaitomą tekstą, tik jo perskaitymas jau
traktuojamas kaip verdiktas, o ne kaip paprasta reakcija į literatūros kūrinį. Ver-
diktas visada turės storesnį tyrinėtojo patirties pamušalą ir bus kruopščiai param-
tytas faktais iš bendro kultūros konteksto, suponuojančio prielaidas lyginimams,

kuriuos dažnai nulemia išgalėję stereotipai. Gali būti, kad būtent stereotipai trukdo objektyviau pažvelgti į tam tikrus literatūros pasaulio vardus ir pasvarstyti tų vardų populiarumą nulėmusias priežastis. Vargu ar būtų teisinga tvirtinti, kad Lazdynų Pelėdos vardas per menkai pagerbtas ar užmirštas; B. Mackonytė taip pat gerai žinoma kultūros pasaulyje ne tik kaip rašytoja, bet ir kaip žurnalistė, knygų rengėja. Kita vertus, kaip traktuojama jų kūryba? „Lietuvių literatūros enciklopedijoje“, be biografinių faktų, Marija Lastauskienė įvertinama gana miglotai (nesvarbu, kad šykščiai): „Mėgo sudėtingus siužetus, vartojo knygiskų pasakymų. Vaizdavo geriau pažįstamą miesto gyvenimą. Kūryboje yra nepakankamos psichologinės motyvacijos, pasitaiko loginių prieštaravimų“ (Š i u k š č i u s 2001, 267). Tiesa, Sofijos Pšibiliauskienės literatūriniai gebėjimai atskleisti žymiai išsamiau. Mackonytės kūrybos specifiką nusako tik paminėti žanrai: teisminių apybraižų rinkinys, detektyvinės apsakos, detektyvinis romanas (Ibid., 302). Vargu ar šios autorės neskaitytės eilinis „literatūros vartotojas“ įstengtų susikurti kokią nors nuomonę apie minėtos rašytojos kūrybos braižą.

Natūralu, kad pirmiausia kyla minčių apie susiklosčiusio stereotipo gyvybingumą: Mackonytės pramoginės detektyvinės literatūros tekstai lyg ir neturėtų būti traktuojami rimtai ir analizuojami ar nors charakterizuojami plačiau. Taigi visos autorės, susilaukusios populiarumo kurdamos intriguojančius tekstus (Lastauskienės „Radybos“ ar „Šviesuliai ir šešėliai“ taip pat prisodrinti detektyvinių detalių), tarsi atėmė iš literatūros tyrinėtojų galimybę juos aiškinti: tai, kas populiaru, ir taip suprantama, vargu ar išliekama, todėl ir nevertintina. Vis dėlto populiarumo priežastys lieka neatskleistos, tekstai – rimtai neaptarti. Tiesa, spaudoje Mackonytė vadinama lietuvių Agata Kristi, tačiau šis komplimentas dažniau padvelkia švelnia bičiuliška ironija nei rimtai pagrįstu solidumu. Todėl kartais ir ima atrodyti, kad eilinis pramogaujantis skaitytojas (nesvarbu, ar gyvenęs XX a. pradžioje, ar jau trečiajame tūkstantmetyje), nevaržomas filologinių nuostatų ar susitarimų, gali pamatyti daugiau ir patirti giliau. Gal minėtos skaitytojo atsako teorijos išties padėtų sukurti ir įtvirtinti pusiausvyrą tarp „aukštosios“ ir pramoginės literatūros vertinimų, praplėsdamas solidžiosios akademinės kritikos horizontus.

Kertiniai skaitytojo atsako kritikos teiginiai ganėtinai paprasti: 1) „kalbant apie literatūros interpretacijas, tekstas nėra svarbiausias komponentas; čia svarbiausias skaitytojas“ (G u e r i n 1992, 339–340); 2) būtina akcentuoti retoriką, įtikinėjimo meną, kurio tradicija siekia antikos laikus; 3) vertėtų gilintis į taip pat retorika grindžiamą recepcijos teoriją, dokumentuojančią skaitytojo reakcijas į konkrečius autorius ir / arba jų kūrinius tam tikru periodu. Recepcijos teorijos šalininkai siūlo pasiremti Hanso Roberto Jausso pasiūlytu „lūkesčių horizonto“ terminu, reiškiančiu bendrą visuomenės supratimą – požiūrį į konkretų žanrą ir įsitvirtinusių kanonus; 4) būtina akcentuoti psichologijos svarbą interpretuojant literatūrą. Anot Normano Hollando, „visi žmonės iš motinų paveldi tapatumo supratimą ar atitinkamą fiksuotą suvokimą, kokios jie asmenybės. Kad ir ką jie beskaitytų, viskas bus atitinkamai apdorota taip, kad atitiktų jų tapatumą. <...> skaitytojais interpretuoja tekstus taip, tarsi jie būtų jų pačių asmenybių ar psichikos išraiška, todėl

ir tomis interpretacijomis naudojasi tarsi priemonėmis, padedančiomis gyventi“ (Ibid.). Davidas Bleichas išmintingai apibendrina žmogaus gebėjimus teigdamas, jog „visi individai, kur jie bebūtų, viską skirsto į tris esmines grupes – objektus, simbolius ir žmones. Literatūra, žmogaus sąmonės produktas, bus laikoma simboliu. Tekstas gali būti laikomas ir objektu <...>, bet teksto prasmė priklauso nuo simbolizavimo, išvirtinuso skaitytojo sąmonėje. <...> Geresni tarpusavio santykiai susiklostys tarp skaitytojų, sugebančių pasidalyti ir palyginti labai skirtingus savo požiūrius ar reakcijas; tokiu būdu jie daugiau sužinos apie skaitymo motyvus ir strategijas. Tokiam vyksmui būtinas nuoširdumas ir tolerancija turi padėti siekti savęs pažinimo, svarbiausio kiekvieno žmogaus tikslo“ (Ibid., 340). Tikriausiai galima konstatuoti, kad atotrūkis tarp intelektualaus kritiko ir eilinio skaitytojo truputėlį iškreipia literatūrologijos situaciją: tai, kas populiariu, pristigus jau minėtos tolerancijos, atmetama kaip masėms įtinkanti banalybė, nepasigilinus į tą populiarumą išprovokavusias priežastis, galbūt nulemiančias ir vadinamosias „aukštosios literatūros“ sėkmę. Nors literatūros tyrinėtojų netenkintų nužeminimas iki eilinio skaitytojo rango, tikriausiai ir jiems tektų pripažinti, jog bendri žmogų, kultūrą ar visą aplinką veikiantys dėsniai būdingi ir jiems. Itin įdomus pasirodė Kanadoje dirbančio britų kilmės literatūros tyrinėtojo Davido S. Miallo evoliucinis požiūris į literatūrą, „pirmiausia sietinas su formaliosiomis literatūros savybėmis ir literatūros inicijuotais procesais, o ne su bendriau tyrinėjamais klausimais, suponuotais literatūros turinio“ (M i a l l 2006). Siūloma gręžtis į specifinius psichikos procesus, išprovokuotus teksto, o ne į intelektualų ar lėkštą teksto turinį. Skaitytojo atsako teorijos šalininkai, teksto reikšmę patikėję skaitančiajam, tarsi reabilituoja „vartotoją“ akcentuodami interpretacijų skirtybes, bet kartu sutinka, jog skaitytojų lūkesčius patenkinę tekstai vis dėlto traktuojami kaip menkesni ar „populiarūs“.

Evoliucinis požiūris galėtų būti suprantamas kaip žingsnis tolerancijos link, kaip savita tiesa, koncentruojanti esminio bendrumo idėją, grįstą visus vienodai veikiančių evoliucijos dėsnių fenomenu. Miallo teigimu, sąmonėje literatūros išprovokuotus procesus vertėtų palyginti su migruojančių paukščių navigacijos sistema. Paukštis leidžiasi kelionėn neapmąstęs konkretaus tikslo, jis tiesiog keliauja orientuodamasis pagal atitinkamus aplinkos signalus, vadovaudamasis geografiniais objektais, veikiamas žemės magnetizmo, saulės, žvaigždžių. Ir visa tai tarsi atstoja kelią rodančią sistemą, veikiančią paukščių migracijos procesą, tačiau tam, kad tą procesą suprastume, mums nereikia aiškintis, ką apie magnetizmą ar saulę išmano paukštis. Mums įdomu, kaip sisteminis šios informacijos panaudojimas sukuria specifinę vedlio sistemą. Panašiai nutinka ir su literatūros teksto skaitytoju: kitaip nei chemijos vadovėlio ar knygos apie remontą skaitytojas jis negalės iš anksto suformuluoti savojo tikslo. Literatūrinio teksto skaitymą – kaip migruojantį paukštį – valdo daugelis navigacinių žymeklių ar orientyrų – fonetinės teksto ypatybės, reikšmingi metaforiški pasakymai ir t. t. – ir visa tai padeda skaitytojui pasiekti tikslą. Šių tariamų orientyrų skaitytojui nė nereikia suvokti – jis atitinkamai pasinaudoja jusliniais evoliucijos įdiegtais procesais, tačiau tie procesai reiškiasi specifiniais būdais, priklausančiais nuo skaitytojo poreikių ir istorinio konteksto

(M i a l l 1994, 337–352). Savaime suprantama, kad poreikiai keičiasi priklausomai nuo civilizacijos lygio. Dar Thomas S. Eliotas teigė, jog padidėjęs gyvenimo tempas ir išaugusi civilizacija pagimdė sudėtingus tekstus skaitantį žmogų, kuriam į rankas pakliuvęs paprastas kūrinys nepajėgs pažadinti budrumo ir tiesiog pasirodys nuobodus. Kita vertus, galima tik spėlioti, ką Eliotas turėjo galvoje kalbėdamas apie sudėtingą tekstą... Vis dėlto vertėtų formuluoti išvadą, jog tariamas evoliucijos įdiegtas mechanizmas ir jo veikimo principas turėtų būti vienodas visiems – tiek literatūros tyrinėtojams, tiek eiliniams skaitytojams, tiek literatūrologai, kitaip nei migruojantys paukščiai ar eiliniai tekstų vartotojai, angažuojasi konkrečiam tikslui ne atsiduodami teksto žymekliams ar orientyrams, bet ieškodami menamų savo pačių sukurtų ženklų ar idealių signalų, kurių neradę nepastebi menkesnių teksto vertybių. Gal tai ir yra vienas iš atsakymų į literatūrinės nuošalės klausimą? Beje, vardas šiuo atveju galėtų atstoti žemės magnetizmą, vieną iš svarbių navigacijos veiksmų.

Šiais svarstymais tikrai nepretenduojama atskleisti rašančiųjų populiarumo priimtųjų ir atsakyti į daugelį dešimtmečių įvairių sričių ekspertų keliamus klausimus, tačiau paspėlioti vis dėlto norisi. Jau minėtas Miallas akcentuoja eksperimentinius vadinamojo „neprofesionalaus literatūros kūrinio skaitymo“ tyrinėjimus; tokiais eksperimentais mėginama fiksuoti specifinius skaitymo proceso aspektus – literatūros kūrinio stiliaus bruožų poveikį, naratyvo išprovokuotos empatijos ar skaitytojo atmintyje išlikusios ankstesnės skaitymo patirties efektus. Būtent empiriniai tyrimai gali išsamiau paaiškinti paties skaitymo proceso ir teksto suvokimo ar interpretavimo mechanizmą. Miallas išdėsto vokiečių mokslininko Willie'o Van Peero atlikto tyrimo rezultatus: kiekviena konkretaus poetinio teksto eilutė buvo stilistiškai išanalizuota aiškinantis, kokie aspektai ar charakteristikos atsakingos už vadinamąjį išryškinimą ar iškėlimą į priekį (*foregrounding*), kitaip tariant, mėginta nustatyti, kokie fonetiniai, sintaksiniai ir semantiniai elementai suponuoja minėtą efektą – skaitytoją nustebina arba sukelia vienokias ar kitokias emocijas ir jausmus. Van Peeras pabrėžia dviejų tipų išryškinimą – nukrypimus (*deviation*) arba paralelizmus, labiausiai patraukiančius skaitytojų dėmesį (P e e r 1987). Miallo ir Dono Kuikeno eksperimentas labai panašus, tik šie mokslininkai tiriamiesiems pateikė prozos tekstus, suskirstytus segmentais, kurių ilgis – vienas sakinytis. Skaitytojai buvo paprašyti įvertinti segmentus pagal jų daromo poveikio lygį; vieni skaitytojai akcentavo įspūdingą neįprastumą, kiti – sukeltus jausmus, dar kiti – teksto galimybę provokuoti problemines diskusijas arba vaizdingumą. Tyrimo išvada: kaip labiausiai paveikūs buvo išskirti tie teksto segmentai, kuriuose daugiausia panaudota išryškinimo priemonių, o literatūrinė skaitytojų kompetencija nesusijusi su jų reakcijomis į išryškinimo priemones; požiūris į tekstą kaip į literatūros kūrinį priklauso ne nuo literatūrinės patirties ar išsimokslinimo, bet nuo lingvistinės skaitytojo kompetencijos (M i a l l, K u i k e n 1994, 389–407). Vadinasi, „migruojančių paukščių taisyklė“ vis dėlto galioja.

Vertėtų pamėginti patikrinti čia išdėstytus teiginius nepretenduojant į rimtas išvadas, pasikliaujant empirika ir skaitytojui evoliucijos įdiegtu „navigaciniu me-

chanizmu“. Šiam mikroeksperimentui gali pasitarnauti vienintelės tokios solidžios Lazdynų Pelėdos kūrybos tyrinėtojos Petronėlės Česnulevičiūtės paminėtas Sofijos Pšibiliauskienės sakiny, praėjusio šimtmečio viduryje rašytoje studijoje pateiktas kaip dirbtinumo, manieringumo, piktnaudžiavimo „knygiškomis priemonėmis“ pavyzdys (beje, knygiškumo sąvoka vis dėlto lieka miglota): „... kaip žemės viduryj, po žalios vejės apklotė, verda ir šėlsta paslėpti upių urvai, taip žmogaus sielos gelmėj gaivėja kibirkštys ir užvirtusiuose urvuose snaudžia žalčiai... snaudžia, bet iki laiko“ (Č e s n u l e v i č i ū t ė 1962, 196). Akivaizdu, jog išryškavimo priemonių arsenalas pateiktame pavyzdyje didžiulis – aliteracija, asonansas, agresyvios afrikatos, daugtaškis sakinyje, palyginimas ir metaforos neabejotinai nustebins (nebūtinai maloniai); pavyzdyje veikia ir vadinamojo apibrėžto išryškavimo (kai nukrypsta nuo taisyklių ar normų) ir statistinio išryškavimo (kai nukrypsta nuo kasdienės kalbos ir pateikiama tai, ko skaitytojas paprastai nesitikėtų) (M i a l l, K u i k e n 1994) efektai, todėl skaitytojo dėmesys garantuotas. Pateikusi šį pavyzdį Česnulevičiūtė reziumuoja Lazdynų Pelėdos trūkumus: „Rašytoja dažnai neišlaiko stiliaus vieningumo – nukrypsta tai į retoriką, tai į sentimentalumą. Apkritai Lazdynų Pelėdos kūrinių stiliui kartais trūksta kalbinės kultūros“ (Č e s n u l e v i č i ū t ė 1962, 196). Prisiminus XX amžiaus pirmos pusės skaitytojų kalbinės kultūros lygį būtų galima daryti prielaidą, kad pastarasis priekaištas tikrai neturėjo kaip nors paveikti aptariamą autorės populiarumo eilinių skaitytojų būryje, be to, išryškavimo efektas veikia „nematomai“ – nors sakiny neskoningas žvelgiant jau iš XXI a. atstumo, minėtų specifinių poveikio priemonių gausa traukia žvilgsnį ir net pristabdo skaitymo tempą; juokingai keistos „romansiškos“ frazės („upių urvai“, „verda ir šėlsta <...> urvai“) meta aliuzijas į tariamai galingas, teatrališkas emocijas. Gal taip ir gaudomas rašytojo laimikis – niekam neangažuoti bet kokio skaitymo nuotykiu ištroškę skaitytojai?

Mackonytės rašymo tikrai nepavadinsi neskoningu ar žemos kultūros. Pasirinktas detektyvo žanras pats savaime parankus skaitytojams vilioti, o jeigu dar autorius apdovanotas kalbos jausmu ir pasakotojo talentu – dėl populiarumo galima neabejoti. Beje, empirinių tyrinėjimų specialistai kalba ir apie kitokio pobūdžio literatūrinio teksto poveikį: „... literatūra gali padėti skaitytojui suvokti ir įveikti negatyvius jausmus, kurie šiaip tikriausiai būtų užgniaužti – visuomenei tokie jausmai dažniausiai atrodo nepriimtini. Skaitant galima iš naujo patirti ir pripažinti negatyvius jausmus, juos vertinant iš romano perspektyvų – būtent toje erdvėje skaitytojas gali juos kritiškai apsvarstyti, gal net geriau suprasti ir labiau kontroliuoti“ (M i a l l 2006). Laikinas persikėlimas į kūrinių personažo problemų kontekstą gali būti traktuojamas kaip savita terapija, vadinasi, populiarumą nulemiantys veiksniai net galėtų būti suprantami kaip sąmoningas poreikis nusimesti susikaupusių neigiamų emocijų krūvį.

Išties sudėtingas teksto ir skaitytojo santykis koduoja daug kitokių jungčių, dominančių literatūros tyrinėtojus, kalbininkus, psichologus ir filosofus, pateikiančius savus atsakymus, tačiau nedrįstančius garantuoti šimtaprocentinio gautų rezultatų validumo. Kaip teigia Wolfgangas Iseris, skaitymo proceso metu sukuriamą rea-

lybė, kuri „skiriasi nuo skaitytojo realybės (paprastai tekstai, kuriuose pateikiami mums jau labai gerai pažįstami dalykai, būna nuobodūs). Taip susiklosto paradoksalinė situacija: kad patirtų kitokią nei savo paties realybę, skaitytojas yra verčiamas atskleisti tam tikrus savo paties aspektus. Naujosios realybės poveikis skaitytojui gerokai priklausys nuo to, kaip aktyviai jis sugebės susikurti neparašytąją teksto dalį; net kurdamas trūkstamas jungtis jis turės mąstyti kitokių nei jo paties patirčių kontekste. Iš tikrųjų dalyvauti literatūrinio teksto siūlomame nuotykyje skaitytojas galės tik tada, kai ištrūks iš pažįstamo savos patirties pasaulio“ (Iser 2000, 194–195). Išgyvenant detektyvinės istorijos realybę vaduojamasi iš neigiamybių ir konstruojamos intriguojančios naujos patirtys, vadinasi, būtent patirtys, o ne mintys ar kontempliacinės būsenos galėtų būti vertinamos kaip sąlygiškai aktyvesnės, labiau žadinančios skaitytojo vaizduotę ar emocijas. Gal todėl detektyvo žanras traukia daugelį skaitytojų (vis dėlto ne rimtiems tyrimams nusiteikusių vertintojų, dažniausiai linkusių pirmiausia mąstyti, o ne patirti). Daugybė aiškiai suformuluojamų ar tik nuspėjamų, bet sunkiai apibrėžiamų literatūrinio teksto subtilybių ir yra įrodymas, kaip sunku vienareikšmiškai įvertinti konkretų tekstą ar jo poveikį „vartotojui“, nusiteikusiam patirti malonumą, ir vertintojui, linkusiam skeptiškai mąstyti ir lyginti. „<...> skaitymas teiks malonumą tik tada, kai bus aktyvus ir kūrybiškas. Šio kūrybos proceso metu gali pasirodyti, kad tekstas nėra pakankamai sodrus arba kad perlenkiama lazda, todėl galima teigti, jog nuobodulys arba per didelė įtampa sukuria ribas, kurias išvydęs skaitytojas išeis iš žaidimų aikštelės“ (Ibid., 190). Lazdynų Pelėdos tekstams būtų galima pritaikyti „perlenktos lazdos“ dėsninumą; Mackonytės istorijoms kartais gal ir pritrūksta sodrumo, tačiau ne tiek, kad skaitytojas panorėtų bėgti iš žaidimų aikštelės.

Taigi norėusi padaryti išvadą, jog tam tikrų išsigalėjusių stereotipų nuspalvinti literatūros vardai yra gerokai ryškesni nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, juos ištrėmus į populiariosios literatūros pašalį. Apžvelgus Miallo eksperimentus galima teigti, kad pramogaujantis skaitytojas ir vertinantis kritikas teksto ženklus atpažins vienodai, nesąmoningai, tik skaitytojas tų ženklų nepaisys ir džiaugsis patiriama nauja realybe, o vertintojas mėgins juos apmąstyti ir išanalizuoti, svarstydamas apie savo paties „įgaliojimus“ – ar galiu sau leisti formuluoti *detektyvo* teigiamybes?.. Ar apskritai tų teigiamybių gali būti populiariojoje literatūroje?.. Sąžiningas objektyvumas, atvirumas tekstui ir tolerancija galėtų būti patikimiausi vedliai ieškant naujų literatūros vardų ir permąstant senuosius.

Literatūra

Č e s n u l e v i č i ū t ė 1962 – Petronėlė Česnulevičiūtė, „Lazdynų Pelėdos kūryba (iki Pirmojo pasaulinio karo), *Literatūra ir kalba*, t. 6, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 81–197.

G u e r i n 1992 – W. L. Guerin, E. Labor, L. Morgan, J. C. Reesman, J. R. Willingham, *A Handbook of Critical Approach to Literature*, New York, Oxford: Oxford University Press.

I s e r 2000 – Iser Wolfgang, “The Reading Process: a phenomenological approach”, *Mo-*

- derm Criticism and Theory*, ed. by David Lodge, Harlow: Longman, 189–205.
- M i a l l 2006 – David S. Miall, “Empirical Approaches to Studying Literary Readers”, *Project Muse. Scholarly Journals Online* [žiūrėta 2009-09-10]. Prieiga internete: <http://muse.jhu.edu/journals/library_trends/toc/current.html>.
- M i a l l 1994 – David S. Miall, Don Kuiken, “Beyond Text Theory. Understanding Literary Response”, *Discourse Processes*, Ablex Publishing Corporation, 337–352.
- M i a l l, K u i k e n 1994 – David S. Miall and Don Kuiken, “Foregrounding, defamiliarization, affect: Response to a short story”, *Poetics*, 22, 389–407.
- P e e r 1987 – Willie van Peer, *Stylistics and Psychology: Investigations of Foregrounding*, London: Croom Helm.
- Š i u k š č i u s 2001 – Vygantas Šiuksčius, „Marija Lastauskienė“, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 267.
- T o m p k i n s 1980 – Jane Tompkins, *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*, Baltimore: Johns Hopkins UP.

Indrė Žakevičienė

Literatūros nuošalės vardai: provokuojančio populiarumo vilkduobės

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: *receptijos teorija, skaitytojo atsako metodas, išryškinimas, literatūros perskaitymo būdai.*

Straipsnyje gvildenami literatūros populiarumo prigimties klausimai, gilinamasi į receptijos teorijos ir skaitytojo atsako metodikos teiginius, svarstomos populiariosios literatūros vertinimo problemos, samprotaujama apie skeptišką literatūros tyrinėtojų požiūrį į populiariąją literatūrą. Pasitelkus skirtingų kartų autorių – Lazdynų Pelėdos ir Birutės Mackonytės – vardus aptariamas Kanadoje dirbančio britų kilmės literatūros tyrinėtojo Davido S. Miallo ir vokiečių mokslininko Willie’o van Peero pasiūlytas empirinis literatūrinio teksto tyrimas. Šių tyrėjų gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad literatūros vertintojų ir eilinių skaitytojų teksto perskaitymas skiriasi ne dėl literatūrinio išprusimo lygio skirtumų, bet dėl tam tikrų išankstinių nuostatų, kurias išprovokuoja kultūroje susiklostę stereotipai, pavyzdžiui, įsitikinimas, kad populiarioji literatūra neverta rimtesnio dėmesio ar solidesiųjų studijų. Išties sudėtingas teksto ir skaitytojo santykis koduoja daug kitokių jungčių, dominančių literatūros tyrinėtojus, kalbininkus, psichologus ir filosofus, pateikiančius savus atsakymus, tačiau nedrįstančius garantuoti šimtaprocentinio gautų rezultatų validumo. Pavyzdžiui, išgyvenant detektyvinės istorijos realybę vaduojamasi iš neigiamybių ir konstruojamos intriguojančios naujos patirtys, vadinasi, būtent patirtys, o ne mintys ar kontempliacinės būsenos galėtų būti vertinamos kaip sąlygiškai aktyvesnės, labiau žadinančios skaitytojo vaizduotę ar emocijas. Daugybė aiškiai suformuluojamų ar tik nuspėjamų, bet sunkiai apibrėžiamų literatūrinio teksto subtilybių ir yra įrodymas, kaip sunku vienodai įvertinti konkretų tekstą ar jo poveikį „vartotojui“, nusiteikusiam patirti malonumą, ir vertintojui, linkusiam skeptiškai mąstyti ir lyginti.

Indrė Žakevičienė

Marginal Names in Literature: the Pitfalls of Provocative Popularity

S u m m a r y

Keywords: *reception theory, reader response method, foregrounding, the ways of reading literary text.*

The article concentrates on the problems of the origin of popularity in literature, on reception theories and the main principles of the reader response method. The author ponders upon the problems of evaluation of literature and rather sceptical position of Lithuanian literary researchers while speaking about popular literature. The results of the empirical literary studies of British researcher David S. Miall and German researcher Willie van Peer are illustrated by the names of Lazdynų Pelėda and Birutė Mackonytė. The results of the researchers mentioned stipulate the assumption, that literary critics and common readers read literary text differently not because of different level of their literary education but because of particular premature attitudes, stipulated by specific cultural stereotypes, such as conviction, that popular literature shouldn't be treated seriously. Complicated relations between the text and the reader encode many different links, studied by literary researchers, linguists, psychologists and philosophers, who have their answers but never guarantee the validity of the results of their research. For example, while reading crime fiction one can escape various negative feelings and construct new experiences, so it means that virtual experience, but not the thoughts or meditative states of being can be treated as relatively more active and provocative. So this variety of clearly stated or only implicit subtleties of literary text can serve as a proof that it is very difficult to evaluate a concrete text or its influence on the reader/literary critic unambiguously.

I n d r ė Ž A K E V I Č I E N Ė
*Lietuvių literatūros katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52-212
LT-44244 Kaunas
[i.zakeviciene@hmf.vdu.lt]*